

"Qətl günü"nin rejissoru haqqında bilmədiklərimiz

Azərbaycanın əməkdar incəsənət xadimi, tanınmış kinorejissor Gulbaniz Əzimzadə elə bir ailədə böyümüşdü ki, burada ədəbiyyata və incəsənətə adı maraqlı göstərilmirdi. Çünki ata Yusif Əzimzadə yazıçı, ana Gülnaz Salamova rəssam idi. Onlar üçün sənət həyatlarının mənası idi. Bu sənət ağır, çox vaxt üzücü olurdu. Burada yaradıcılıq, kədar, sevinc qələbəsi də var idi. Ailədə yaradıcılıqla bağlı aparılan söhbətlər, mübahisələr Gulbanizin yaddaşında iz qoymuşdu.

Gülbaniz əvvəllər bu diskussiyalarda ehtiyatla, sonra inamla nəinki çıxış edir, həm də öz nöqtəyi-nəzərini, öz fikrini, öz baxışını müdafiə etməyə çalışır.

Sonralar ev diskussiyaları məktəbə gələcəkdə çox şeyi başa düşməkdə, ətrafına açıq gözlə baxmaqda gənc kinorejissorə kömək etdi. Bu cavan qızda rəngkarlığa maraqlı o qədər güclü və ciddi idi ki, sakkizinci sinfi bitirəndən sonra o, rəssamlıq məktəbinə daxil oldu. Burada aldığı bilik sonralar filmlər üzərində işləyərkən dəfələrlə onun köməyinə gəlirdi. Xatırla elə filmlər olurdu ki, Gulbaniz xanımın rejissor otağına girərkən çəkdiyi kostyum eskizlərini divardan asılı görərdin. Rəngkarlıq onun xoşuna gəlirdi. Lakin hər bir işində sanki nəyisə çatışmadığını hiss edirdi. O, çəkdiyi ağacların yarpaqlarının pıçıldısını, kətana köçürdüyü mavi dənizin ləpələrinin şırıltısını eşitmək istəyirdi. Bunu isə yalnız kinolentdə göstərmək olardı.

Bəlo bir həvəs, istəklər, arzu 1968-ci ildə gənc qızı C.Cabbarlı adına "Azərbaycanfilm" kinostudiyasına gətirib çıxarırdı. O, burada pavilyonda güclü işıqlandırma cihazlarının və yupiterlərin parlaq işığı altında çəkiliş prosesinin cəlbədicilərinin yaşamaqla bərabər, həm də yaradıcı heyətin, xüsusilə rejissorun üzərinə düşən məsuliyyətin bütün çətinliyini, ağırlığını hiss edir. Lakin bunlar Gulbaniz xanımı heç də qorxutmur. Çünki onun yanında istedadlı kinorejissor və təcrübəli pedaqoq Həsən Seyidbəyli dururdu. O vaxt Həsən müəllim "Bizim Cəbiş müəllim" bədii filminin çəkilişlərini aparırdı. Gulbaniz xanım da bütün çəkiliş prosesində iştirak edir, çəkiliş texnikasının əlifbasını öyrənirdi. Sonralar Gulbaniz xanım ömrünün sonuna kimi ilk müəllimini xatırlayaraq, minnətdarlıqla onun barəsində xoş sözlər deyirdi.

1969-cu ildə Gulbaniz Ümumittifaq Dövlət Kinematografiya İnstitutunun kinorejissorluq fakül-

təsinə daxil olur, professor İ.Talankinin emalatxanasında kinonun sirlərinə yiyələnir. Müəllimindən müşahidə aparmağı, bu və ya digər mövzuya müxtəlif baxış nöqtəsindən yanaşmağı, sənətdə və həyatda başlıca meyarları axtararaq tapmaq bacarığını öyrənir. Müəllimin mövqeyi onun şagirdlərinin də mövqeyinə və baxışlarına bir çox cəhətdən təyin edir.

Tələbəlik illərində birlişmiş rejissor-aktyor qrupu bir neçə kurs işi çəkir. Onun diplom işi R.İbrahimbəyovun ssenarisi əsasında 1974-cü ildə qurulmuş verdiyi "Nəgmə dərsi" qisasetrajlı bədii filmi olur. Sonradan bu novella "Ömrün səhifələri" kinoalmanaxına daxil edilir. Film "böyük ekrana" vəsiqə alır və ilk dəfə olaraq tamaşaçıları gənc rejissorun yaradıcılığı ilə tanış edir. Kinoalmanaxın üçüncü novellası, bu kiçik fragment daha bir mürəkkəb insan taleyi haqqında idi.

Burada şəxsi həyatı müvəffəqiyyətsizliyə uğrayan gənc sürücüünün birinci sinifdə oxuyan oğlu ilə gizli görüşlərindən danışılır. Gənc ata oğlunu sevir, uşağın gələcək taleyi onu narahat edir. Bu qısa görüşlər zamanı o, özünü oğluna sevdirməyə çalışır və uşağın da qəlbində ataya qarşı məhəbbət hissini oyaatmaq istəyir. "Nəgmə dərsi" valideynlərin öz uşaqları üçün məsuliyyət daşımaları barədə həzrin hekayədir. İncəsənət sənətkarın həyat haqqında düşüncələrini reallaşdırmaq, əks etdirmək üçün bir vasitədir.

Kinorejissor G.Əzimzadəni bir sənətkar kimi hansı məsələlər maraqlandırır, düşündürür, filmlərdə hansı problemləri qaldırır, ekran vasitəsilə tamaşaçılara nə demək istəyib? Bu sualların cavablarını çəkdiyi filmlərdə tapa bilərik. Kinodramaturq Arif Əliyevin rejissorə təqdim etdiyi "Beləliklə, biz başlayırıq" ssenarisi məsələnin qoyuluşu baxımından çox məsuliyyətli, mürəkkəb və olduqca maraqlı idi. Müəllif burada rejissorə işləmək üçün tam sərbəstlik vermişdi. Bununla belə unutmamaq olmalıdır ki, qrup qarşısında bir neçə il bundan əvvəl məktəblərdə yeni tədris proqramının həyata keçirilməsi ilə bağlı konkret problem dururdu.

Bu problemə məktəbdə qədər uşaqların və birinci sinif şagirdlərinin nümunəsində baxılmalı idi. Ssenaristin təklif etdiyi mövzunu işləmək çətin idi. Ona görə ki, filmin məsləhətçisi, pedaqoji elmlər doktoru, professor Nurəddin Kazımov müəlliflərin qarşısına içi sənədlərlə dolu çoxlu qovluq qoymuşdu. Əlbəttə, bütün bu mühüm məktəb problemləri haqqında iyrimi dəqiqliklə filmə danışmaq qeyri-mümkün idi. Problemlər isə ildən-ildə artırdı. Bunları elmi-tədqiqat institutlarının divarlarından kənara çıxarmaq,

bu məsələni pedaqoqların, alimlərin, valideynlərin müzakirəsinə vermək vaxtı gəlib çatmışdı.

Beləliklə də, 1976-cı ildə çəkilmis qisasetrajlı rəngli sənədli filmə uşaq tərbiyyəsinə, uşaq dünyagörüşünə və şəxsiyyətinin inkişafına aid olan mühüm problemlərə toxunulur, bunların həlli yolları axtarılır. Bir yaş qrupundan digərinə, uşaq bağçasından məktəbdə tədrisə keçid dövrləri araşdırılır. Filmə məktəbdə riyaziyyatın yeni proqram üzrə tədrisinə valideynlərin, pedaqoqların, alimlərin və uşaqların özlərinin münasibəti bildirilir. Şagirdlər sayılı misal və məsələləri həll edirlər.

Ən başlıca isə uşaqlar təkcə düzgün və tez işləməməyi öyrənmir, eyni zamanda fikirləşir, təhlil edir və sübut etməyə çalışırlar. Film valideynləri, pedaqoqları və şagirdləri ekran vasitəsilə dialoqa çağırır. Gulbaniz xanım incəsənət xadimləri ailəsində böyüyünə görə, bu sahə ilə bağlı adamlar haqqında film çəkməyi çoxdan arzulayırdı. Lakin sənət aləminə yenidən atılmış gənc rejissor üçün bu mövzu heç də asan deyildi. Bir dəfə Anarın "Dantenin yubileyi" povestini oxuyarkən bu ssərdə müəllifin toxunduğu mövzu qeyri-standartlığı və mürəkkəbliyi ilə onun diqqətini cəlb etdi.

Povesti 1978-ci ildə Gulbanizlə Anar birlikdə ekranlaşdırıldı. Bu, incəsənət təmənnəsiz xidmət və məhəbbət haqqında poetik etiraf idi. Böyük qələbə malik balaca insanın əbədi tarixçisidir. Film qocaman teatr aktyoru barəsində söhbət açır. Filmin qəhrəmanı Kəbirliński epizod aktyorudur, demək olar ki, statistdir. İstedadı olmasa da teatra qələbə bağlı adamdır. Həmkarları onunla daim zarafatlaşıp, bəzən də yeri gəldi-gəlmədi ona sataşırlar.

Nəhayət, hadisələrin gedişindən aydın olur ki, bu sakit, sadələşmiş və gülməli adam əsl ziyalıdır, şəxsiyyətdir və milli mədəniyyət tarixinin bir parçasıdır. "Dantenin yubileyi" filmi hər iki rejissorun bədii kinoda debütü idi. Gulbaniz xanım nəinki böyükliklə, hətta balaca "aktyorlarla" da dil tapmağı, işləməyi bacarırdı. Təsədüf deyil ki, onu uşaq filmlərinin rejissoru adlandırıldı. Sənətkarın özü uşaqlarla işğandan danışarkən deyirdi: "Uşaqlarla işləmək asandır. Çünki onlar anadangəlmə aktyordurlar. Sadəcə olaraq çəkiliş meydançasında uşaqlar üçün lazımı əb-havamı yaratmaq vacibdir. Bunun üçün isə onlardan hər birinin xarakterini ayrı-ayrılıqda dərinləndirərək öyrənmək lazımdır.

Mən filmlərimdə uşaqlarla işləmişəm. Çünki uşaq dünyası kəşf olunmamış bir aləmdir. Bu aləmdə hər şey yaratmaq mümkündür. Filminin böyük uğuru da rejissorun məhz uşaq aləminə hədsiz mə-

həbbətinin ifadəsi idi desək, səhv etmərik. "Təkcə adamı özünü apara bilməzən" filminin mərkəzində insan və təbiət, təbiətə məhəbbət, nadir heyvanların taleyi üçün narahatlıq kimi vacib problemlər durur. Təbii sərvətlərin, eyni zamanda ətraf mühitin qorunması - bütün bunlar başçarıyyəti narahat edən vacib məsələlərdir. Ətraf mühit təbiətin bir guşəsidir və insan onunla daima əlaqə saxlayır. Bu mühiti qorumaq, onun çirklənməsinin qarşısını almaq həyatımız qədər vacib və təxirəsalınmazdır.

Filmdə bu problemlərə toxunulmuşdur. Balaca Nailə cəmi bir neçə günlüyə adaya, nənəsinin yanına qonaq gəlir. Lakin qısa müddətdə çoxlu yeniliklər öyrənir, onun uşaqlıq gəh kövrəlir, gah sevincdən coşub daşır: Nailə suitilərlə qarşılaşır, başqa yuvaya soxulmaq istəyən qağayının digər quşlar tərəfindən necə məhv edilməsinin şahidi olur. Bu balaca qız təbiətlə yaxından üz-üzə gələrkən dünyanın gözəlliyini, onun müdafiəsiz olduğunu özü üçün kəşf edir.

Nailə ilk dəfə olaraq özü üçün daha bir məsələni aydınlaşdırır: Üzərində gəzdüyümüz bu torpaq, meşə və ovcunda saxladığı şəffaf su - bütün bunları Vətən adlanır. Nənəsinin yaşadığı balaca ada Vətənin bir parçasıdır, onu qorumaq lazımdır. Gülbəniz Əzimzadənin tamaşaçıları çatdırdığı istədiyi fikir, ideya bundan ibarətdir.

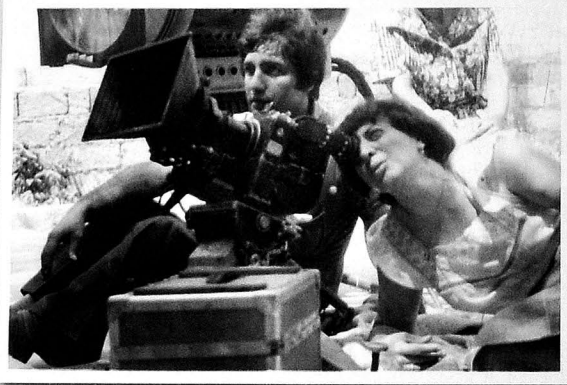
O, bu filmə bağlı demişdir: "Filmimizin mərkəzində insanların təbiətə qayğı ilə yanaşması, yeniyetmələrdə təbiətə qarşı məhəbbət hissinin aşılınması problemləri durur. Necə oldu ki, mən bu filmi çəkdim? Əvvəla, onu deyim ki, mən təbiət vurğunuyam. Həmişə təbiətin qoynunda olmağı xoşlayıram. Nadejda İsmayılovanın ssenarisi ilə ilk tanışlıqdan sonra onu ekranlaşdırmağa məmnuniyyətlə razılıq verdim. Çəkilişlərimiz əsasən təbiətin qoynunda aparılmışdır. Çalışmışıq ki, hər şeyi təbii, təbiətin özündə olduğu kimi canlandıraq".

Təsədüfi deyil ki, 1980-ci ildə Kiyevdə keçirilən XI Respublika "Gənclik-80" kinofestivalında ətraf mühitlə bağlı aktual mövzunu təccüssümünə görə filmə münsiflər heyəti diplom və priz vermişdir. Bundan başqa 1981-ci ildə İrəvanda IX ümumittifaq televiziya filmlərinin festivalında uşaqlar üçün

ən yaxşı filmə, insanla təbiətin vəhdəti kimi mürəkkəb fəlsəfi mövzunun istedadla açılmasına, yüksək təsvir ustalığına görə film baş mükafat və diplom almışdır. 1982-ci ildə filmin yaradıcı heyətinə, o cümlədən rejissor G.Əzimzadəyə Azərbaycan komсомolu mükafatı verilmişdir.

Gülbəniz Əzimzadə növbəti "Qaladan tapılan mürəci" macərəsində ən kəskin süjet vəziyyətlərindən istifadə edir: biz ekranda siri xarabalıqlarla, baş gicəlləndirici təqiblər, cinayətkarlarla mübarizəyə atılan xeyirxah millis işçilərini və əlbəttə, cəsur və cəld uşaqları görürük, əyləncəli hadisələrlə tanış oluruk. Lakin rejissor üçün bu filmi çəkməkdə əsas məqsəd gənc tamaşaçıları vicdan, yoldaşlıq, fədakarlıq kimi vacib anlayışlar haqqında düşünməyə kömək etməkdən, xeyirlə şəər arasında dəqiq xətt çəkməkdən ibarətdir. Həm də uşaqlar bilməlidirlər ki, başlıca dəyər, ən böyük "milli sərəvət" uşaqların özləridir.

Bu uşaqlar hansı əllərə - xeyirxah və ya şəər, təməz və ya mənəviyyətsiz əllərə düşəcəklər, onlar necə böyüyəcəklər, yer üzündə əsas vəzifələrinin nədən ibarət olduğunu necə başa düşəcəklər? Yeni nəslin mənəvi siması, deməli, xalqın gələcəyi də bu sualların cavablarından asılıdır. Svetlana Qasımovaya və Semyon Listovun ssenarisi üzrə lentə aldığı filmə

rejissor Gülbəniz Əzimzadə bütün bu vacib məsələlər barədə söhbət açmağa çalışmışdır. Möhkəm təməl üzərində qurulmuş ailə dövlətin bir parçasıdır, xalqın canlı yaddasıdır. Məhz ailə bu günün vasitəsilə xalqın keçmişini gələcəyi ilə birləşdirir. Ənənəyə görə Azərbaycan ailəsində ailə başçısı ata olur.

Amma qədimdən ailədə ana şəxsiyyətinin də öz yeri olub, ana tərbiyyəçidir, ailə üzvləri arasında qarşılıqlı əlaqənin təşkilatçısıdır.

Anarın ssenarisi əsasında rejissor G.Əzimzadənin 1983-cü ildə lentə aldığı "Ötən ilin son gecəsi" televiziya bədii filmi məhz belə ailələrdən birini ekranda canlandırır. "İmtahan" filmi səhnə variantından fərqli olaraq, tamaşaçıda güclü təəssürat oyada bilmir. Bununla belə filmə cəryan edən hadisələr heç kəsi biganə qoymur. Çünki bu realistik drama xüsusiyyətlilik hərisliyinə, tamahkarlığa qarşı mübarizənin nə qədər cətin və ağır olduğu göstərilmişdir. Film az personajlıdır, lakin rollardan hər biri öz xarakterinə görə çox mürəkkəbdir.

"Qətl günü" filmində xalqın tarixinin müəyyən dövrləri bir süjet yönündə birləşib. Filmə bütün hadisələr mərkəzi qəhrəmanın - xostənin taleyi ilə bilavasitə bağlıdır. Xostə buradakı qəhrəmanların, zəif və güclü ruhun, cədlərdə və qurbanlar taleyinin daşıyıcısıdır. Son anda öz vicdanı ilə təkbətk qalan bu obrazın vasitəsilə filmin müəllifləri cəmiyyət haqqında fikirlərini tamaşaçıya çatdırmağa çalışmışlar.

Rejissor G.Əzimzadə müəlliflərinin birində demişdir: "Filmin başlıca problemi özəblər hesabına yaranan incəsənətin fəlsəfi anlamı ilə bağlıdır. Elə bir incəsənətin ki, yandırılıb məhv edilərsə də, küllüklər altından cücərir və bütün məhdudiyətləri yararaq zaman sərhədlərini keçir, xalqa öz tarixi ləyaqətini qoruyub saxlamaqda kömək edən mənəvi təməl rolunu oynayır.

"Qətl günü"ndən sonra Gülbəniz xanım "Müqəddəs oda yanaram" filmində yenidən müasir mövzuya müraciət etdi. Filmin ssenarisini H.Fətullayev yazmışdır. Yaradıcı heyət az personajla kamera filmi yaratmağı qarşısına məqsəd qoymuşdu. Elə bu istiqamətdə də onlar işlərini davam etdirirdilər. Ssenaristin çəkilişlərdə yaxından iştirakını görən Gülbəniz xanım Hafiz müəllimi özünə II quruluşçu rejissor təyin etdirir.

Beləliklə, filmin iki quruluşçu rejissoru əl-ələ verib filmi başa çatdırırlar. Bu film-fantaziyanın mövzusu insanın daxilən, ruhən təmizlənməsi, onun özünə və cəmiyyətə qayıtması ilə bağlıdır. Məhz filmin qəhrəmanı da onu yoldan çıxaran meylləri özündən uzaqlaşdırmaqla özünə və cəmiyyətə qaydır.

Müəlliflər xalqın xilası naminə özünü qurban vermiş Od gəlini haqqında qədim xalq rəvayəti ilə müasir mövzu arasında paralellik apararaq, filmə çox vacib problemlərə toxunmuşlar. Süjetin mərkəzində qələm və kağızı bir tərəfə tullayıb, başını siyasətə qatan istedadlı yazıçı durur. Lakin günlərin bi-

rində o dərək edir ki, bir satır belə yaza bilmir. Yalnız mənəvi və ruhən təmizlənmə pillələrindən keçərək və gözəl Zöhrə ilə rastlaşandan sonra Zaur yenidən yaradıcılığa qayıdır və insanlara qarşı alicənab olur. Bu filmə baxarkən görürsən ki, indinin özündə də adamların saflaşmasına böyük ehtiyac duyulur. Çünki cəmiyyətdə mənəvi havasızlıq amala gəlib. İndi cəmiyaddən başı çıxmayan da siyasətə məşğul olur. Halbuki hər kəs öz işi ilə məşğul olsa özünü də xeyir verər, cəmiyyətə də.

Bu problemlər istər həyatda, istərsə də sənətdə hələ də öz həllini gözləyir. "Müqəddəs oda yanaram" filmində müəlliflər bu məsələlərə toxunmuşlar. Azərbaycan torpağında, Qarabağda müharibə gedir. Bu müharibədə insanlar ölürlər, şikast olurlar, itkin düşürlər. Vətəlyot meydançasında cəbhə zonasından gətirilən yaralıları qarşılayanların onların itkin düşmüş doğmalarını tapmaq ümidindədirlər. Növbəti vətəlyot yaralıların içərisində tamamilə yandırdığı üçün başdan-ayağa bintlənmiş əsgər gətirir.

Gözləyənlərdən kimsə bu naməlum əsgəri öz oğlu hesab edir, kimsə də onun simasında atasını, qardaşını görmək istəyir. Naməlum yaralı əsgərin obrazı sosial və mənəvi simanı, eyni zamanda filmin əsas qəhrəmanlarından hər birinin şəxsi insanı dramını açmaq üçün dramaturji səbəbidir. Filmə əsl və yalançı qəhrəmanlıq və vətənpərvərlik, əsl sədaqət və labüid xəyanət, yalançı siyasi oyunlar və açıq-aşkar insan dərdi kimi mənəvi problemlər qaldırılmışdır.

Filməki hadisələr bir gün ərzində səhər hərbi hospitalında baş verir. Nadir kinoxronika kadrları və kadrarxası müəllif düşüncələri. Hər bir şəxsin faciəsi vasitəsilə filmin yaradıcıları əsas ideyanı yalançı pafosdan uzaq, inandırıcı şəkildə tamaşaçılara çatdırmağa çalışmışlar. Azərbaycan kinosunda qadın kinorejissorların sayı olduqca azdır.

Gülbəniz xanımı itirməklə bu sahədə boşluq bir qədər də böyüdü. Şübhə yoxdur ki, milli kinomuzda qadın rejissorlar yeno də gələcək və öz sözlərini deyəcəklər. Lakin kinorejissor T.Tağızadənin təbirincə desək, Gülbəniz Əzimzadədən bir daha olmayacaqdır. Milli kino tariximizdə Gülbəniz xanımdan onun soyadı, bir də sevə-sevə yaratdığı filmlər qalacaqdır.

● Aydın KAZIMZADƏ,
kinoşünas